

I. Frumvarp

til laga um sveitabanka.

(Lagt fyrir Alþingi 1929).

1. gr.

Sparisjóðsdeild Landbúnaðarbanka Íslands veitir rekstrarlán til bænda og annara, er landbúnaðarframleiðslu stunda, eftir reglum þeim, sem lög þessi ákveða.

2. gr.

Sparisjóðsdeild Landbúnaðarbankans veitir lán til sparisjóða, samvinnukaupfjelaga, banka eða bankaútbúa, með því skilyrði, að fjeð sje eingöngu notað til þess að lána það út aftur til sveitabanka, sem stofnaðir kunna að verða samkvæmt lögum þessum.

Vexti af lánum þessum ákveður stjórn Landbúnaðarbankans, að fengnu samþykki ráðherra.

3. gr.

Samvinnukaupfjelög, er gerast milliliðir um rekstrarlán skv. 2. gr., skulu halda þeirri starfsemi algerlega aðgreindri frá kaupfjlagsstarfrækslu sinni, með sjerstakri bókfærslu og aðskildum fjárhag.

4. gr.

Sveitabankar eru rekstrarlánaþjelög með skyldum og rjettindum samvinnuþjelaga. Þau skulu stofnuð og starfrækt samkvæmt lögum um samvinnuþjelög, með þeim afbrigðum er hjer segir:

- a. Fjelagsmenn skulu allir stunda einhverja tegund landbúnaðarframleiðslu og allir vera búsettir í sama bygðarlagi. Þeir mega ekki færri vera en 10 og ekki fleiri en 30. Þó mega þjelagar vera fleiri, ef þeir eru allir innan sama hrepps.
- b. Kjörtími stjórnenda skal eigi lengri vera en 2 ár og er löglegt að meiri hluti stjórnar gangi úr á sama ári.

Annar endurskoðandi þjelagsins skal kosinn af þjelaginu á venjuþegan hátt, en hinn skipaður af stjórn peningastofnunar þeirrar, er þjelagið skiftir við um rekstarlán samkvæmt lögum þessum.

- c. Fjelogsmenn ábyrgjast einn fyrir alla og allir fyrir einn allar skuldbindingar fjelagsins.
- d. Árgjald í varasjóð fjelagsins og aðra óskiftilega tryggingarsjóði, skal ákveða í samþykktum, eigi minna samtals en svarar $\frac{1}{2}\%$ ársvöxtum af öllum útlánnum fjelagsins. Allur tekjuafgangur fjelagssins rennur í varasjóð.
- e. Sveitabanki tekur við innlögum með sparisjóðskjörum, frá utanfjelogsmönnum sem fjelagsmönnum, til útlána handa fjelagsmönnum eða ávöxtunar í tryggum peningastofnunum.
- f. Fjelogismaður getur jafnan sagt sig úr fjelagi með 6 mánaða fyrirvara til næstu áramóta, en um ábyrgð hans á skuldbindingum fjelagsins fer eftir lögum um samvinnufjelög.
- g. Undirskrift formanns og minst helmings meðstjórnenda hans skuldbindur fjelagið.

5. gr.

Stjórn sveitabanka ákveður hámark rekstrarláns fyrir hvern fjelagsmann, í samráði við endurskoðendur, fyrir eitt ár í senn. Lánsfjárhæð skal miða við búrekstur fjelagsmanns, lánsþörf og greiðslugetu. Rekstrarlán hvers einstaks fjelagsmanns má aldrei fara fram úr 4000 kr.

Utanfjelogsmönnum má ekki lána.

6. gr.

Hver fjelagsmaður setur fjelaginu veð eða aðra tryggingu, er fjelagsstjórn telur fullnægjandi, fyrir rekstrarláni sínu eins og það kann að vera á hverjum tíma.

7. gr.

Útlán sveitabanka skulu eigi veitt til lengri tíma en 6 mánaða í einu eða með 6 mánaða uppsagnarfresti og venjulega eigi framlengd lengur en svo, að allur lánstíminn verði eitt ár.

Þegar sjerstaklega stendur á, svo sem þegar láni hefir verið varið til að kaupa dýr landbúnaðarverkfæri, er þó heimilt að framlengja lánið lengur, þó aldrei yfir 5 ár samtals.

Lánin skulu veitt gegn vixlum, skuldabryfum eða í reikningslánsviðskiftum.

8. gr.

Heimili og varnarþing sveitabanka má vera í kaupþúni, þar sem fjelagsmenn hafa aðalviðskifti sín, þótt það sje utan fjelagssvæðis.

Þar getur og sveitabanki haft skrifstofu undir stjórn umboðsmanns, er annast reikningshald, fjárgeymslu og útborganir bankans og tekur við innlögum og greiðslum til hans. En lán má umboðsmaður sveitabanka ekki veita, nje takast á hendur ábyrgð fyrir bankans hönd, nema eftir sjerstökum fyrir mælum eða umboði bankastjórnar í hvert sinn.

9. gr.

Sparisjóðir og aðrar peningastofnanir, er veita sveitabönkum lán, geta í þess stað keypt vixla einstakra fjelagsmanna með framsalsábyrgð fjelagsins.

Slika vixla getur stofnunin endurselt með framsalsábyrgð sinni til sparisjóðsdeildar Landbúnaðarbanka Ísland, enda sju vixlarnir vistaðir þar eða á þá rituð yfirlýsing um að útgefandi og ábekingar fráfalli afsögn vegna greiðslufalls.

Nú verður vixill, sem sveitabanki hefir ábyrgst fyrir fjelagsmann sinn, eigi sýndur á greiðslustað til borgunar á gjalddaga, og glatast þá eigi vixilrjetturinn, ef útgefandi og ábekingar hafa, með orðunum »án afsagnar« eða annari slíkri áritun á vixilinn, fráfallið afsögn vegna greiðslutalls.

Vixlar þeir, er sveitabanki ábyrgist fyrir fjelagsmann sinn, skulu jafnan meðtaldir innan takmarka láns hans samkv. 5. gr., og varasjóðsgjald greiðist af þeim eins og öðrum útlánnum rekstrarlánafjelaga samkv. 4. gr. d., enda skulu allir slíkir vixlar tilfærðir í bókum sveitabanka.

10. gr.

Auk viðskifta sveitabanka við Landbúnaðarbanka Íslands, með eða án milligöngu sparisjóða og annara peningastofnana, geta sveitabankar selt vixla sína eða tekið lán hvar sem vera skal.

11. gr.

Um sparisjóðsstarfsemi sveitabanka gilda hin almennu löggjafarákvæði um sparisjóði, nema öðruvísi sje ákveðið í lögum þessum.

12. gr.

Stjórn sveitabanka skal í byrjun hvers árs senda sýslumanni nafnaskrá yfir fjelagsmenn, og skal hún jafnan vera til sýnis þeim, er þess óska, á skrifstofu sýslumanns.

Samtímis skal og senda nafnaskrá fjelagsmanna til peningastofnunar þeirrar, er fjelagið skiftir við, og til Landbúnaðarbanka Íslands.

13. gr.

Þegar eftir hvern aðalfund skal stjórn sveitabanka senda peningastofnun þeirri, er fjelagið skiftir við, og Landbúnaðarbankanum, afrit af endurskoðuðum reikningum fjelagsins fyrir umliðið ár, með athugasemdum endurskoðenda, svörum reikningshaldara og úrskurði aðalfundar. Enn fremur tilkynning um breytingar á samþykktum fjelagsins og nafnaskrá yfir stjórnendur þess og starfsmenn.

14. gr.

Þrátt fyrir ákvæði 4. gr. laga um veð, 4. nóv. 1887, er fjelagsmanni sveitabanka rjett að veðsetja honum einu nafni tiltekna flokka búpeningsins, framleiðslutækja eða jarðarafurða, er hann á á hverjum tíma eða eignast kann, til tryggingar skuldbindingum sínum við bankann.

Lausafjárveð sveitabanka þarf eigi að vikja fyrir forgangskröfum í protabúi skuldunauts.

Fjármálaráðherra er heimilt að lækka lögákveðin þinglestrar- og stimpilgjöld fyrir slík veðskjöl.

Sveitabankar hafa lögtaksrjett fyrir öllum kröfum á hendur fjelagsmönnum sínum.

15. gr.

Ráðherra getur með reglugerð sett nánari ákvæði um sveitabanka og gefið út leiðbeinandi fyrirmynd að samþykktum slíkra fjelaga.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

Á síðasta Alþingi báru nokkrir þingmenn fram frumvarp til laga um atvinnurekstrarlán. Var tilgangur þess frumvarps að ljetta bændum og hinum smærri atvinnurekendum aðgang að lánnum til viðskifta og reksturs, þann tíma árs, er afurðir þeirra færa þeim eigi heim peninga. Í þessum tilgangi áttu bændur samkvæmt frumvarpinu að stofna með sjer smá lánsfjelög, fyrir einn hrepp hvert eða nokkru minna eða stærra svæði eftir atvikum, með samábyrgð út á við. Þessi fjelög áttu svo að skifta við stærri peningastofnanir út um land, bankaútbú og sparisjóði, en þær stofnanir aftur að fá fje til rekstrarlána frá útlöndum, fyrir milligöngu Landsbankans og með ábyrgð ríkissjóðs.

Skipulag þessara lánsfjelaga var að sumu leyti vel úr garði gert og álitlegt til þess að geta orðið að gagni. Hafa flutningsmenn að líkindum haft til fyrirmyndar í sumum atriðum hina svokölluðu Røiffeisen-banka í Þýskalandi, sem vel hafa reynst þar, eða önnur svipuð útlend smálánafjelög.

En þótt frumvarp þetta væri að ýmsu leyti bygt á heilbrigðum grundvelli, þóttu á því gallar í öðrum atriðum svo miklir, að ekki var talið ráðlegt að flaustra málinu af á því þingi, einkum þar sem stjórnin hafði þá þegar hugsað sjer að taka bankamál landbúnaðarins í heild til athugunar fyrir næsta þing, og koma þá fram með tillögur um skipun þeirra mála. Er ástæðulaust að telja hjer upp alla þá agnúa, er þóttu á frumvarpinu frá síðasta þingi. En til athugunar í sambandi við frumvarp það, sem hjer fylgir með, skal þó getið nokkurra þeirra.

1. Alt of litil áhersla var lögð á það samkv. frumvarpinu í fyrra, að gera rekstrarlánafjelögin sjálf sem best úr garði og sem sjálfstæðust. Sparisjóðir og bankaútbú áttu að hafa á hendi einskona r fjárhald og forráð fyrir þau halda viðskiftareikninga þeirra við fjelagsmenn o. s. frv. Rekstrarlánafjelögin sjálf befðu orðið með losaralegu skipulagi og i raun og veru sólgín í því einu, að nokkrir menn takast á hendur samábyrgð á lánnum, alt að tiltekinni upphæð, er sparisjóðir og bankaútbú kynnu að veita fjelagsmönnum gegn fyrirfram ákvednum tryggingum. Er þetta öfngt við þá aðferð, sem best hefir reynst annarsstaðar, að byggja slík lánsfjelagakerfi neðanfrá upp eftir, leggja aðaláhersluna á fast skipulag frumfjelaganna og að þar geti myndast öflugt samstarf og fjelagslíf. Þau fjelög eiga svo að geta orðið grundvöllur undir stærri sameiningum eða samböndum, rjett eins og kaupfjelögin hjer á landi hafa fyrst komið sínum eigin fjelagsmálum i fast borf, með sjálfstæðu skipulagi og öflugum fjelagslífi innbyrðis, og síðan stofnað sambaud. Hitt hefði

verið ófug leið, að hafa sambandið á undan og í fyrstu róð og ætla því að verða einskonar forráðsstofnun fyrir væntanleg kaupfjelög og reikningshaldari yfir viðskifti þeirra við fjelagsmenn. Á þann hátt hefðu kaupfjelagsmál hjer á landi aldrei komist í gott horf. En sama er að segja um rekstrarlánafjelög. Þvi að eins verður þess vænst að þau eigi nokkra framtíð hjer á landi, að það fjelagakerfi sje bygt neðan frá upp, lögð aðaláherslan á frumfjelögin, ekki farið ófugt að.

2. Ákvæði eldra frumvarpsins nm endurgreiðslu allra lána fyrir 15. des. ár hvert, þóttu alt of einstrengingsleg og í raun og vern gersamlega ástæðulaus. Þótt nm rekstrarlán sje að ræða, sem að sjálfsögðu eiga yfirleitt ekki að standa um langan tíma, geta menn alveg eins þurft á því að halda að hafa slík lán um áramót eins og á öðrum tíma árs. Fyrst og fremst er afurðasala bænda ekki nærri alstaðar einskorðuð við haustkaup tíð og fer afurðasala smátt og smátt á öðrum tímum árs sívaxandi. En jafnvel þeir bændur, sem selja aðalvörur sínar að haustinu, geta vel haft þörf fyrir rekstrarlán yfir vetur eða frá hausti til hausts. Sá maður t. d. sem hefir heyjað vel og gæti þess vegna sett á fleira fje eitt hanst en venjulega, ef hann þyrfti ekki að farga því til skuldagreiðslu, hefir þörf fyrir rekstrarlán til þess að geta haft hæfilega margt fje á fóðurbirgðum sínum. Og honum getur verið mikill hagnur að því að stækka þannig bústofn sinn, þótt ekki sje nema til eins árs. Hjer er um reglulegt rekstrarlán að ræða, sem engin ástæða er til að bóndinn geti ekki fengið eins fyrir því, þó að skuldin þurfi að standa yfir áramót. Yfir höfuð er engin ástæða til að krefjast greiðslu allra lána á neinum tilteknum tíma árs, enda mun það ekki gert í neinum slíkum rekstrarlánafjelögum útlendum. Hitt er höfuðatriðið, að lánin verði ekki að föstum skuldum til fleiri ára, en fyrir því má sjá á annan hátt.
3. Það ákvæði frumvarpsins að ábyrgð fjelagsmanna verði ekki tekin gild sem trygging fyrir lánnum í fjelaginu, virðist alveg fráleitt. Það er rjett eins og hjer sje gengið út frá því, að engir muni taka þátt í slíkum fjelagskap aðrir en fjárhagslega ósjálfbjarga menn, sem engin ábyrgð er í, en slíkt er þvert á móti tilgangi laganna. Það er alstaðar talið æskilegt að sem flestir í hverju bygðarlagi sjeu meðlimir slíkra fjelöga, engu síður efnalega sjálfstæðir menn en aðrir. En hvar eiga lántakendur þá að fá ábyrgð, ef sveitungar þeirra eru allir í fjelagi og ábyrgð fjelagsmanna er ekki tekin gild? Þegar svo væri komið er ekki sjáanlegt annað en að slík ákvæði yrðu þröskuldur í vegi fyrir áframhaldandi starfsemi fjelagsins, og er það andvitað alls ekki tilætlunin, en einmitt vöxtur og gengi fjelagsmanna gæti gert þeim ómögulegt að halda áfram störfum.
4. Viðskiftagjald í varasjóð fjelagsins, $\frac{1}{2}\%$ af hámarki rekstrarlána hvers fjelaga, er mjög óheppilegt ákvæði og ekki sanngjarnt. Sum lán gætu orðið óhæfilega dýr á þann hátt. Setjum svo að fjelagsstjórnin hafi ákveðið hámark fyrir lánnum til einhvers fjelaga 4000 kr., eins og leyft er í frumvarpinu, en að hann þurfi ekki að nota sjer lánsheimildina að fulln eða fá aldrei hærri lán en t. d. 500 kr. í 3 mánuði. Af því yrði hann að borga vexti t. d. 6% eða kr. 7,50 og auk þess 20 kr. í varasjóð ($\frac{1}{2}\%$ af 4000 kr.) sam-

tals kr. 27,50. Er þetta sama sem að hann greiði 22% ársvexti af láni sínu. Slíkt er auðvitað engin sanngirni og mundi ekki gera fjelagsskapion vinsælan.

5. Í eldra frumvarpinu var að vísu heimilað að rekstrarlánafjelög tækju við innlögum með sparisjóðskjörum, en aðeins af fjelagsmönnum. Sú takmörkun er ástæðulaus, því að engin hætta getur fylgt því fyrir fjelagið, að taka við slíku fje alveg eins frá utanfjlagsmönnum sem fjelagsmönnum. Ef í sveitinni er einhver efnamaður, sem að vísu vill ekki vera fjelagi t. d. af því að hann er hræddur við samabyrgðina, en vill geyma fje sitt í sparisjóði fjelagsins, þá er ástæðulaust að hafna slíku og hrekja fjármagnið þannig út úr sveitinni.

Hjer að framan hafa verið talin nokkur atriði, er þóttu athugaverð við frumvarp það, sem fram kom á síðasta þingi. Er það gert eingöngu til þess að gera grein fyrir því, hversvegna ákvæði frumvarps þess, sem hjer fylgir, eru öðruvísi en í eldra frumvarpinu, einmitt í þessum atriðum, sem hjer hefir verið rætt um. Auk þess er hið nýja frumvarp yfir höfuð bygt á talsvert öðrum grundvelli í ýmsum höfuðatriðum, sem gerð verður grein fyrir hjer á eftir, um leið og vikið verður að hinu nýja frumvarpi í heild sinni og einstökum greinum þess.

Eins og áður er getið hefir það lengi tiðkast sumstaðar í öðrum löndum, að hinir smærri atvinnurekendur, bæði í bæjum og til sveita, hafa myndað með sjer lánsfjelög og hafa einskonar smábanka til þess að afla sjer lána til hlaupandi viðskifta og reksturs. Í sumum löndum hefir þessari smábanka-starfsemi verið komið í fast kerfi með ákveðnu skipulagi, bygðu á samvinnugrundvelli. Sem dæmi slíks má sjerstaklega nefna tvær tegundir smábanka eða lánsfjelaga í Þýskalandi. Það eru svokallaðir Schulze-Delitzsch-bankar, er byrjuðu um miðja 19. öld og starfa eingöngu í bæjum. Kendir við Hermann Schulze, sem kom þeirri hreyfingu á stað. En nokkru síðar kom til sögunnar sá maður, sem gerðist brautryðjandi samskonar hreyfingar á meðal bænda í Þýskalandi, F. W. Raiffeisen. Við hann eru kendir þýsku sveitabankarnir, svokallaðir Raiffeisen-bankar, smáfjelög með samvinnusniði í þeim tilgangi, að útvega fjelagsmönnum lán til stutts tíma til reksturs og viðskifta. — Er viðurkent að þessir viðskiftabankar hafi orðið þýskum landbúnaði og sveitafólki til ómetanlegs gagns. Þessir litlu bankar, venjulega með færri en 100 fjelagsmönnum, hafa orðið fjárbagsleg lyftistöng fyrir margar sveitir og auk þess jafnframt eftir samheldni og fjelagslíf meðal bænda. Rekstur þeirra er mjög einfaldur og kostnaðarlíttill, venjulega aðeins einn launaður starfsmaður, sem er hvorttveggja í senn, reikningshaldari og fjehirðir, og hefir litla þóknun fyrir starf sitt. Enda eru bankaviðskiftin ekki umfangsmeiri en svo, að víða er síður að ljúka þeim aðallega eftir messu á kirkjustöðum. Þó að þetta sýnist ekki veigamiklar stofnanir, hefir reyndin orðið sú, að þær hafa myndað traustan grundvöll til þess að byggja á umfangsmikið og sterkt viðskiftalánakerfi, með hjeraðssamböndum og miðstjórn hjá stærri bönkum og miklu fjármagni til umráða.

Svipað fyrirkomulag viðskiftalána banda smærri atvinnurekendum hefir víðar verið reynt og gefist vel. Má í því sambandi nefna »Credit Agricole Mutuel« í Frakklandi og hina svokölluðu Luzzatti-banka í Ítalíu, sem höfðu gert afar-

mikið gagn þar í landi, en hvort úr þeim hefir dregið síðan fascista-stjóru komst á þar, eins og mun hafa átt sjer stað um samvinnufjelög yfirleitt, er ekki knunngt.

Tilgangurinn með frumvarpi til laga um sveitabanka er nú sá, að koma upp smá-lánsfjelögum út um sveitir hjer á landi, svipndum Raiffeisen-bönknunum og öðrum slíkum stofnunum. Að sjálfsgöðu verður jafnan að hafa það hngfast, þegar innlendar stofnanir eru lagaðar eftir útlendum fyrirmyndum, að binda sig eigi um of við nákvæmlega hið sama fyrirkomulag, sem annarstaðar tíðkast, þótt það hafi gefist vel þar. Taka verður tillit til sjerstakra staðháttá hjer, hins hjerlenda viðskiftalífs og stofnana þeirra, sem fyrir eru. Við þetta er miðað frumvarp það, sem hjer fylgir með. En hvernig tekist hefir um hið fyrirhugaða skipulag í einstökum atriðum, verður best athugað í sambandi við greinargerð um hverja grein frumvarpsins fyrir sig.

Um fyrirsögn frumvarpsins.

Frumvarp það sem kom fram á síðasta þingi hjet frumvarp til laga um atvinnurekstrarlán, en hjer á fyrirsögnin að vera »lög um sveitabanka«. Ef til vill myndi sumum þykja viðkunnanlegra að tala að eins um atvinnurekstrarlán eða rekstrarlánaufjelög, og telja fordildarlegt að gefa slíkum fjelagsskap nafnið sveitabankar. Þetta er þó gert með ráðnum hng og eigi af neinni fordild. Nafnið »sveitabanki« gefur mikln betnr en »rekstrarlánaufjelag« til kynna hið tvöfalda ætlunarverk þessara stofnana, að vera hvortveggja í senn, lánsfjelag og sparisjóður fyrir sveit þá, sem fjelagið starfar fyrir. Getnr þetta haft nokkra þýðingu til þess að gera mönnum það ljóst, að fjelögin eru ekki eingöngu samtök lánpurfa manna til þess að útvega sjer peningalán, heldur almenn fjármálastofnun fyrir sveitina, með því ætlunarverki að efla fjármálalegan fjelagsskap samsveitunga, til hagsbóta fyrir sveit þá eða hjerað, sem fjelagið nær yfir. Ef mönnum er þetta vel ljóst, mun auðveldara en ella að fá einnig þá menn til að taka þátt í fjelagsskapnum, sem ekki eru að seilast eftir láni handa sjálfum sjer í svipinn, en geta stutt fjelagið á ýmsan hátt, t. d. með því að leggja sparífje sitt þar inn til geymslu og til afnota fyrir samsveitunga sína. Menn gætu verið tregir til að leggja handbært fje sitt inn í lánsfjelag, lána fjeð til sveitunga sinna, en fúsari til að leggja peninga inn í »banka«, þótt sveitabanki sje. Þótt nafnið breyti raunverulega engu um eðli stofnunarinnar, og sýnist vera smámunnir, verður einmitt að taka tillit til slíkra smámuna þegar um er að ræða að koma almenningi í rjettan skilning á eðli og tilgangi fjelagsskaparins. Nafnið sveitabanki (t. d. sveitabanki Saurbæjarhrepps, sveitabanki Vatnsdælinga o. s. frv.) er heldur ekki á neinn hátt villandi. Hjer er um reglulega bankastarfsemi að ræða, að eins í smærri stíl og með takmarkaðra starfssviði, en gerist um banka alment, eins og nafnið sveitabanki gefnr til kynna.

Um 1. gr.

Útlendir sveitabankar hafa myndað með sjer hjeraðssambönd, sem svo aftur sameinast um einskona »Centralbanka« eða samband sambandsbankanna. Það fyrirkomulag gæti einnig komið hjer með tímanum, ef sveitabankahreyfingin á framtíð fyrir sjer. En fyrst um sinn verður að leita annara raða til þess að

samstarf geti myndast milli fjelaganna og þau notið stuðnings stærri stofnana. Hjer er sparisjódsdeild Landbúnaðarbankans ætlað það hlutverk, að styðja sveitabankana með lánveitingum, í gegn nm milliliði þá, sem 2. gr. ræðir nm. Um sparisjódsdeild Landbúnaðarbankans vísast til greinargerðar nm hana með frumvarpi til laga um Landbúnaðarbanka Íslands.

Um 2. gr.

Eftir frumvarpinn frá síðasta þingi áttu milliliðirnir að vera eingöngu bankaútbú og sparisjódir. Þetta verður að telja of þröngt. Fæstar sveitir ná til bankaúthúa, svo að gagni geti komið nm slík smáviðskifti, sem hjer ræðir um. Sparisjódir aftur á móti eru meira dreifðir út um land. En víða er að eins einn sparisjóður fyrir mjög stórt svæði, svo að erfitt er að ná til hans úr sumnm sveitum. Hitt er þó lakara, að það er alls ekki víst að alstaðar ráði sá andi meðal stjórnenda sparisjóða, sem nauðsynlegur er til þess að góð samvinna geti tekist með þeim og væntanlegnm rekstrarlánaþjelögum með samvinnnsniði. Það má vel vera að svo yrði yfirleitt, en engin trygging er fyrir því. Þess vegna er varhugavert að gera sparisjódsstjórnir að óhjákvæmilegnum millilið um fjármíðlun aðalbankans til sveitabanka.

Það verður heldur ekki sjeð að nokkur ástæða sje til slíks eða að nein sjerstakleg trygging sje fólgin í því, að láta sparisjódsstjórnir einar úm þessi mál. Kaupþjelögin hjer á landi hafa víða verið jafnframt einskonar bankar fyrir þjelagsmenn sína. Að vísu má nm það deila, hvort það er æskilegt að blanda bankastarfsemi þannig saman við vörnskifti þau, sem kaupþjelögin hafa aðallega með höndum. En ekki verður á það bent, að af þessu hafi hlotist tjón hjer á landi, svo kunnngt sje, að minsta kosti hefir það ekki verið alment, ef það hefir nokkursstaðar komið fyrir. Margir munu þó lita svo á, að æskilegra væri að kaupþjelögin hefðu peningaviðskifti þau, sem þau annast fyrir þjelagsmenn, sem mest aðgreind frá verslunarviðskiftum. Og vafalaust verður stefnt að því jafnóðnm og hægt verður að koma því við, að hafa verslunarviðskifti þjelaganna byggð á greiðslum út í hönd, í stað lánsverslunar þeirrar, sem nú á sjer stað. En þó þetta sje talið æskilegt, að aðgreina sem mest þá bankastarfsemi, sem þjelögin hafa nú með höndum, frá vöruversluninni, er alls ekki þar með sagt að nein hætta stafi af því eða það sje óheppilegt að neiu leyti, þó að sama framkvæmdarstjórn, er hefir vöruviðskiftin með höndum, annist einnig ýms fjármálaviðskifti fyrir þjelagsmenn. Slíkt fyrirkomulag er þekt í öðrum löndum og hefir ekki gefist illa. T. d. hefir Raffaisen-bankakerfið í Þýskalandi jafnframt haft með höndum víðtæka vöruúttegun fyrir þjelagsmenn, og ekkert þótt athugavert við að sama framkvæmdarstjórn færi með þessar tvær starfsgreinir jöfnnm höndum.

Hvað sem um þetta má segja, hefir aðstaðan hjer á landi skapað þá venju, að kaupþjelögin eru víða í raun og veru einskonar bankar fyrir þjelagsmenn, og væri varhugavert að gera snögga breytingu á því t. d. með lagaákvæðum. En meðan svo stendur, er alveg ástæðulaust að útiloka þjelögin frá því að annast þá grein peningaviðskifta þjelagsmáanna, sem milliliðum á milli Landbúnaðarbanka og sveitabanka er ætlað að hafa með höndum. Bændum, sem eru í kaupþjelögum, er auðveldast að ná til slíkra viðskifta einmitt í gegnum stjórnir

kaupfjelaganna. Fyrir þá eru fjelögin eðlilegasti milliliðurinn og því ástæðulanst að loka fyrir þeim þeirri leið og fyrirskipa þeim að skifta eingöngu við sparisjóði, sem ef til vill standa þeim miklu fjær og þeim væri erfitt samvinna við.

Af þessari ástæðu er svo ákveðið í 2. og 3. gr. frumv., að sparisjóðsdeild Landbúnaðarbankans veiti lán sín til sveitabanka fyrir milligöngu bankaútbúa, sparisjóða eða samvinnukaupfjelaga, en jafnframt fyrirskipað, að þegar kaupfjelög gerast milliliðir um þessi rekstrarlán, skuli þeirri starfsemi haldið algerlega aðgreindri frá annari starfsemi fjelaganna, með sjerstakri bókfærslu og aðgreindum fjárhag.

Um 4. gr.

Rekstrarlánafjelög eiga að sjálfsgöðu að vera rekin með samvinnusniði hjer á landi, eins og best hefir reynst annarsstaðar. Og þar sem hjer eru til ítarleg og góð lög um samvinnufjelög, er bæði einfaldast að láta skipulag þeirra að mestu fara eftir þeim lögum, og með því fæst einnig best samræmi og festa í stjórn og skipulag lánsfjelaga og sveitabanka um land allt. En þar sem þessi grein samvinnufjelaga er að ýmsu leyti sjerstaks eðlis, verður auðvitað að taka tillit til þess, og gera undantekning frá almennum lagaákvæðum um samvinnufjelög í þeim atvridum. Er það gert í staflíð a.—g. í 4. gr. Skal hjer vikið að þeim líðum, eftir því sem ástæða þykir til.

- a) Fjelagsmenn verða allir að stunda einhverja tegund landbúnaðarframleiðslu. Er ætlast til þess að ekki að eins bændur taki þátt í fjelagsskæpnum, heldur engu síður þeir kaupstaðarbúar og sjávarbændur, sem jafnframt stunda jarðrækt eða einhverja tegund búskapar. Hinsvegar þykir ekki fært að láta þessi fjelög ná til annara, svo sem kaupstaðarbúa og útvegsmanna, sem engan landbúskæp stunda. Hjer er að ræða um rekstrarlán frá Landbúnaðarbanka, sem hefir eigi önnur verkefni með höndum en að styðja landbúnadinn, og allt fyrirkomulag sveitabankanna og þessa lánveitingakerfis verður sniðið eftir hógum og þörfum bænda og landbúnaðar. Samt sem áður gæti vel verið full þörf á því hjer á landi, að koma upp öðru álíka lánsfjelagakerfi fyrir kaupstaðarbúa og sjávarbændur, sem þá yrði sniðið eftir þeirra sjerstöku þörfum, líkt eins og t. d. í Þýskalandi eru Schulz-Delitzsch-bankarnir fyrir kaupstaðarbúa en Raiffeisen-bankar fyrir sveitirnar. En þar er um annað verkefni að ræða, sem væntanlega yrði tekið til athugunar og úrlausnar sjerstaklega, ef ástæða þætti til.

Takmörkin fyrir fjelagatölu eru tekin óbreytt upp úr þingmannafrumvarpinu frá í fyrra. Auðvitað er álitamál um slík takmörk. En það var rjett athugað hjá flutningsmönnum þess frumvarps, að slík fjelög sem þessi mega ekki vera fjölmennari en það, að fjelagsmenn sjeu nákunnugir hver öðrum. Ef því skilyrði er fullnægt, gerir lítið til þó að fjelögum fjölgi nokkuð mikið. Þess vegna er líka heimilað að fjelagar megi vera svo margir sem vill, ef þeir eru allir í sama hreppi, því að innan sama sveitarfjelags eru menn ávalt nokkurnvegin vel kunnugir hver annars hógum.

- b) Samkv. 20. gr. l. um samvinnufjelög skal tiltaka kjörtíma stjórnenda í samþyktum fjelagsins. Skulu þeir ganga úr á vaxl og aldrei meiri hluti á sama ári. Í rekstrarlánafjelögum er ástæða til að takmarka kjörtíma stjórnenda

við eigi lengri tíma en 2 ár. Verður þá að kjósa nokkurn bluta stjórnar árlega. En af því leiðir að það verður að vera löglegt, að meiri bluti stjórnar gangi úr á sama ári, t. d. annað árið einn maður en hitt árið tveir, ef stjórnin er skipuð 3 mönnum.

- Rjett þykir að annar endurskoðunarmaður fjelagsins sje skipaður af stjórn þeirrar peningastofnunar, er fjelagið skiftir við. Felst í því nokkur trygging fyrir því, að sú peningastofnun fylgist með í stjórn og rekstri fjelagsins.
- c). Samkvæmt samvinnulögum 3. gr. 2. lið sbr. 2. gr. 3. lið, er leyft að í samvinnufjelögum til útveggnar lána handa fjelagsmönnum þurfi eigi að gilda sameiginleg ábyrgð allra fjelagsmanna. En rjett þykir að aðhyllast þá sköðun flutningsmanna frumv. um rekstrarlán frá síðasta þingi, að í slíkum fjelögum eigi einmitt að gilda ótakmörkuð samábyrgð fjelagsmanna um allar skuldbindingar fjelagsins út á við.
- d). Samkv. 24. gr. samvinnulaganna skal leggja í varasjóð eigi minna samtals en svarar 1% af viðskiftaveltu. Það hundradsgjald verður of hátt fyrir sveitabanka og gerði útlán þeirra of dýr. Varasjóðsgjald, sem svarar til 1/2% ársvöxtum af útlánum fjelagsins ætti að vera nóg. Hitt aftur á móti er ósanngjarnnt eins og áður hefir verið bent á, að miða varasjóðsgjaldið við 1/2% af þeirri hámarksupphæð lána, sem stjórnin hefir talið óbætt að lána hverjum fjelagsmanni.
- e). Ákvæði þessa liðs ern í samræmi við starfsemi og tilgang rekstrarlána fjelaganna sem bankastofnana, og þurfa engrar skýringar við. Útlánastarfsemina er sjálfsagt að binda við fjelagsmenn eina, sem bera sameiginlega ábyrgð á skuldbindingum bankans, en sparisjóðs sje má taka við frá hverjum sem er.
- f). Samkvæmt lögum um samvinnufjelög ræður hvert fjelag því sjálf, hvaða skilyrði ern sett í samþykktum fyrir úrgöngu úr fjelaginu. En í lánsfjelagi með samábyrgð þykir rjett að tryggja mönnum það, að geta farið úr fjelaginu um hver áramót, með hæflegum uppsagnarfresti, þó svo að enginn geti á þann hátt losnað við ábyrgð á þeim skuldbindingum fjelagsins, sem þegar eru til orðnar er hann gengur úr fjelaginu.
- g). Hjer eru nokknd ákveðnari skilyrði sett um það en í samvinnufjelagalögnum, hverjir úr stjórninni skuli undirskrifa svo skuldbindandi sje fyrir fjelagið. Venjulega mundi stjórnin skipuð eigi fleiri en 3 mönnum, og formaðnrinn oftast sá, er menn bera aðallega traust til um öil forráð fyrir bankann. Er því rjett að krefjast alt af undirskriftar hans, ásamt öðrum meðstjórnanda eða helming þeirra, ef fleiri eru en tveir.

Um 5. og 6. gr.

Ákvæði þessara greina er að mestu tekin upp úr frumvarpinu frá síðasta þingi, og þurfa þau ekki skýringar við. Að sjálfsögðu er þó slept því skilyrði, að ábyrgð fjelagsmanna skuli eigi tekin gild sem trygging. Sje fjelagsmaður á annað borð talinn góður ábyrgðarmaður fyrir láni því, sem nm er að ræða, er engin skynsamleg ástæða til að neita ábyrgð hans fremur en annara. Hjer auðvitað að eins nm að ræða ábyrgð sem trygging innbyrðis í fjelaginu, út á við ern allir í samábyrgð.

Um 7. gr.

Það er miklum vandkvæðum bundið að gefa ákveðin fyrirmæli nm útlánstíma í sveitabönkum. Annarsvegar þarf að tryggja það svo sem not er, að láni verði eigi að föstum skuldum hjá fjelagsmönnum, enda væri það ósamrímamlegt við notkun sparisjóðsfjár til útlána, því að slíkt fje verður að sjálf-sögðu að vera jafnan laust fyrir, þegar það kynni að verða tekið út. Hinsvegar er hætt við að útlánsstarfsemi fjelaganna komi ekki að tilætludum notum, ef ófrávikjanlegar reglur gilda um það, að láni megi aldrei standa nema stuttan tíma. Hvein viðskiftalán, sem bændur taka að eins þann stutta tíma árs, sem þeir eru að biða eftir því að koma húsafurðum sínum í verð, þurfa að vísu aldrei að standa nema bluta úr ári. En sumar tegundir rekstrarlána þurfa að geta staðið lengur, heilt ár eða jafnvel meira, þegar sjerstaklega stendur á. Enda er oft ekki ástæða til að gera harðar kröfur um endurborgun lána innan neins fastákveðins tíma. Það fer eftir því hvernig fje því er varið, sem rekstrarlána-fjelag hefir til umráða í hvert sinn.

Raiffeisen-bankarnir í Þýskalandi hafa tvær tegundir lána. Lána þeir stundum til nokkurra ára, með ákveðnum árlegum afborgnum, þó svo að fjelagið hefir rjett til að segja upp einnig þeim lánum, með tiltölulega stuttum fyrirvara. Önnur lán eru veitt til stutts tíma í einu, þriggja mánaða í senn, en framlengja má þau hvað eftir annað, um 3 mánuði í einu, alt að 2 árum samtals.

Yfir höfuð er álitid í útlendum sveitabönkum líkrar tegundar og meðfylgjandi frumvarp á við, að það sje áriðandi að hafa sem mesta hreyfingu á lánum, semja að eins nm stuttan tíma í einn, en framlengja heldur eftir atviknum og eftir því sem nauðsyn krefnr. Menn mega ekki sofna yfir lánunnum og fara að skoda þau sem föst lán. Auðvitað er talsverð fyrirhöfn því samfara, að vera sífelt að útbúa ný lánskjöi, nýja víxla o. s. frv., ef lán hvort sem er fær að standa lengur en eitt tímabil. En hjá þeirri fyrirhöfn verður ekki komist ef ætlast er til að láni verði ekki að meira eða minna leyti að föstum skuldum, í stað þess að fjeð sje sífelt í veltu til þess að greiða fyrir viðskiftum og rekstri fjelagsmanna á hverjum tíma.

Við þetta eru miðuð ákvæði 7. gr. nm útlánstímam. Er svo fyrir mælt, að lán skuli venjulega eigi veitt til lengri tíma en 6 mánaða í einu. En sje út af því brugðið, skal áskilinn uppsagnarfrestur, eigi lengri en 6 mánuðir. Í flestum tilfellum mundu notaðir víxlar til 6 mánaða eða styttri tíma. En ef lán þarf að veita endrum og eins, sem vitað er fyrir að þarf að standa lengur, alt að einu ári, er ástæðulaust að hanna að semja nm þann lánstíma í fyrstu, þó svo að láni verði sagt upp með 6 mánaða fyrirvara ef svo skyldi fara, að bankinn þyrfti nauðsynlega á peningunum að halda.

Aðalreglan á að vera, að láni verði ekki framlengd oftar eða lengur en svo, að allur lánstíminn verði eitt ár. En þó mundi það þykja of einstrengisleg fyrirmæli, ef enga undantekning mætti gera frá þeirri reglu. Ef bóndi þarf t. d. að fá lán til þess að kaupa landbúnaðarverkfæri, dýrari en svo að honum verði andvelt að greiða andvirði þeirra á einu ári, en þó ekki í svo stórum stíl, að ástæða sje til að festa sjer lán til margra ára í þeim tilgangi, enda slíkt lán ef

til vill ekki fáanlegt, þá ætti hann að geta vænst láns úr sveitabanka til þeirra kaupna. Að vísu væri ekki hægt að gera bindandi samninga um lánið til margra ára, heldur yrði það að vera með 6 mánaða uppsagnarfresti eins og önnur lán. En ef bankinn getur án peninganna verið, væri ástæðulanst í slíkum tilfellum að hanna framlenging lánsins fram yfir eitt ár. Hjer eru sett þau takmörk, að ekkert slíkt lán megi þó framlengja lengur en um 5 ár.

Um 8. gr.

Mjög ríður á því að stjórn og rekstur sveitabanka geti gengið sem umsvifaminst fyrir alla aðila og án óþarfa tilkostnaðar og fyrirhafnar. Með það fyrir augum er heimilt að sveitabanki megi hafa heimili sitt og varnaþing í kaupþúni, þar sem fjelagsmenn hafa aðalviðskifti sín, þótt það sé utan fjelagsvæðis. Enn fremur má sveitabanki hafa þar skrifstofu sína, reikningshald og fjárgeymslu, undir umsjá umboðsmanns bankans, sem ráðinn yrði til þess starfa. Mundi þetta til mikils hæðarauka fyrir fjelagsmenn og viðskiftamenn bankanna, að geta þannig annast þessi viðskifti samhliða öðrum viðskiftum sínum í kaupstaðarferðum. Sömuleiðis eru líkur til að oftast megi fá einhvern velfæran og áreiðanlegan mann í kaupþúninu til þess að hafa á hendi reikningshald og fjárgeymslu fjelagsins fyrir litla borgun, enda ætti slík þóknun til umboðsmanns að verða því nær einu útgjöldin við rekstur fjelaganna, því að stjórnendur ættu að starfa kauplaust. Svipað þessu er hagað afgreiðslu Raiff-isen-bankanna í Þýskalandi. Þar annast skólakennari sveitarinnar oftast reikningshald og fjárgeymslu fjelaganna í hjáverkum sínum fyrir litla borgun, og sama sem engan annan kostnað er um að ræða. Hjer mundi það tíðkast að líkindum, að fleiri en einn, ef til vill margir sveitabankar, sem hafa viðskifti í sama kaupþúni, mundu velja sjer einhvern áreiðanlegan og færán kaupþúnshúa fyrir sameiginlegan umboðsmann sinn. Gæti farið vel á því og þóknun til umboðsmanns, samanlögð, gæti gefið mannum nokkrar aukatekjur, án þess að kostnaðurinn yrði verulegur fyrir hvert fjelag.

Umboðsmaður sveitabanka á að eins að vera starfsmaður hans, en ekki stjórnandi. Hann á engin völd að hafa en að eins framkvæma það, sem stjórn bankans felur honum, og annast daglega afgreiðslu og reikningshald. Er það skýlaust tekið fram í 8. gr., að lán megi hann eigi veita nje takast á hendur ábyrgð fyrir bankans hönd, nema eftir sjerstökum fyrir mælum eða umboði bankastjórnar í hvert sinn.

Um 9. gr.

Venjulegasta aðferðin við lántökur í sveitabanka mundi svipuð því, sem víða á sér stað í samskonar erlendum lánsfjelögum. Lánbeidandi fer til stjórnar bankans og biður um lán. Ef peningar eru fyrir hendi og tryggingin þykir góð, fær hann lánið, annaðhvort gegn skuldabréfi eða víxli. Ef bankinn aftur á móti hefir ekki handbært fje, en vill þó hjálpa lánbeidanda til af fá lánið, skrifar bankastjórnin á víxil lánbeidanda sem ábyrgðarmaður, sveitabankinn gerist ábekingur á víxlinum. Lánbeidandi fer svo með víxilinn, þannig útbúinn, til peningastofnunar þeirrar, sem sveitabanki skiftir við (sjarisjóðs, bankaútbús eða samvinnukaupfjelags), og hún kaupir víxilinn. Ef sú stofnun má án peninganna

vera, lánstímann út, geymir hún vixilinn til gjalddaga. En ef hún hefir veltnfje af skornum skamti til þess að biða eftir greiðslu til gjalddaga, skrifar hún sem ábekingur á vixilinn og selur hann síðan sparisjóðsdeild Landbúnaðarbankans í Reykjavík. Á þennan hátt á miðlun rekstrarlána frá aðalbankanum í Reykjavík til fjelaga í sveitabönkum að geta gengið greiðlega. Að visu mundu strjalar samgöngur hjer á landi gera slík viðskifti nokkuð ógreiðari en tíðkast í öðrum löndum. En þegar um vixla er að ræða, sem eru ekki til mjög stutts tíma, t. d. 4—6 mánaða vixla, ætti þetta þó að geta gengið sæmilega, einkum þar sem millilíðastofnanirnar, sparisjóðir og kaupsj-lög, mundu flest hafa jafnframt einhver reikningslánsviðskifti við sparisjóðsdeild Landbúnaðarbankans, og gætu sjed um greiðslu gjaldfallinna vixla fyrir fjelagsmenn í gegnum þau viðskifti.

En nú hefir vixill verið seldur sparisjóðsdeild Landbúnaðarbankans og er geymdur þar þangað til hann fellur í gjalddaga, þá er ekki hægt að láta afsögn á honum fara fram á heimili samþykkjanda, ef hann er ekki greiddur á gjalddaga. Þess vegna verður vixillinn annaðhvort að vera vistaður í Landbúnaðarbankanum eða á hann rituð yfirlýsing um, að afsögn þurfi eigi að fara fram.

Ef útgefandi og ábekingar hafa fráfalið afsögn, þarf hún að visu ekki að fara fram, en eftir almennum vixilreglum þarf eigi að síður að sýna vixilinn til greiðslu á gjalddaga. Það er eigi unt að gera, ef vixillinn er vistaður einhverstaðar úti á landi, t. d. á skrifstofu einhvers sveitabanka, en er geymdur í Landbúnaðarbankanum til gjalddaga. Undantekningarreglan í 9. gr. 2. málsgrein hjargar bankanum frá að glata vixilrjetti, þótt vixill verði eigi sýndur til greiðslu á gjalddaga, þegar svona stendur á.

Í síðustu málsgrein 9. gr. er kveðið skýrt á um það, að alla vixla, sem sveitabanki hefir þannig ábyrgst fyrir fjelagsmenn sína, beri að skoða sem skuld lántakanda til fjelagsins og því að sjálfsgöðu að telja þá með innan þess takmarks fyrir lánnum hans, sem ákveðið hafði verið.

Um 10. og 11. gr.

Þurfa engra skýringa við.

Um 12. gr.

Aðaltryggingin fyrir því, að sveitabankar standi í fullum skilum við viðskiftamenn sína, innstæðueigendur og aðra, felst í samábyrgð fjelagsmanna. Til þess að menn geti jafnan fengið rjetta hugmynd um það, hvort óhætt sje að bera traust til slíks fjelags eða ekki, verða menn því að geta fengið áreiðanlegar upplý-ingar um það, hverjir sjeu meðlimir fjelagsins. Verður þessu hagkvæmlegast komið fyrir með því að gera fjelögunum að skyldu, að hafa jafnan nafnaskrá yfir fjelagsmenn geymda hjá sýslumanni, til sýnis fyrir þá, sem óska upplý-inga í því efni. Sjálfsgt er líka að peningastofnun sú, sem sveitabanki skiftir við og Landbúnaðarbankinn, hafi jafnan fullkomna nafnaskrá við hendina. Þær stofnanir verða að hafa fulla vissu um það, að hverjum er að ganga um skuldbindingar fjelagsins.

Um 13. gr.

Þá er það eigi síður áriðandi fyrir viðskiftastofnanir sveitabanka að fylgi-

ast sem best með um allan hag þeirra og stjórn. En til þess að tryggja þetta er fyrsta skilyrði, að þessar stofnanir fái afsnit af öllum reikningum sveitabanka, með athugasemdum, svörum og úrskurðum, eins og fyrirskipað er í 13. gr.

Um 14. gr.

Í lögum um veð 4. nóv. 1887, er bannað að selja að sjálfsvörslu veði safn af samkynja munum, sem einkendir eru einu almennu nafni. Frá þessu verður að gera undantekning þegar um er að ræða veðsetning húsfjár, framleiðslutækja eða jarðarafurða til sveitabanka. Næst sjálfskuldarabyrgð nágranna verður einmitt veð í slíku lausafje aðaltryggingin, sem fjelagsmenn geta yfirleitt látið sveitabönkum í tje. Og þar sem lán bankanna eru búrekstrarlán, væri óeðlilegt að veðsetning húsfjár og búsafurða fyrir slíkum lánnum hefði eigi gildi. Þessi undantekning frá almennri reglu um lausafjárveð virðist þá ekkert athugasverð, nje heldur þau forrjettindi fyrir sveitabanka, að lausafjárveð þeirra þurfi ekki að vikja fyrir forgangskröfum í þrotabúi skuldunauts.

Í síðustu mál-grein 14. gr. er sveitabönkum veittur lögtaksj-ttur fyrir kröfum á hendur fjelagsmönnum sínum. Eru þetta mikilsverð hlunnindi fyrir þessar stofnanir. Lán slíkra smábanka eru mörg og smá og málarekstur til innheimtu slíkra skulda mundi oft kosta óhæfilega mikið að tiltölu við upphæðir þær, sem um er að ræða, auk þess sem hann hlýti að hefja mjög fyrir greiðlegri innheimtu frá þeim fjelagsmönnum, sem gera sig seka í vanskilum. Virðist ekkert athugasvert við það, að veita sveitabönkum þau hlunnindi, að mega innheimta kröfur á hendur fjelagsmönnum sínum með lögtaki, á sama hátt og gildir um innheimtu opinberra skatta og gjalda.